

**TRANSPORT JINOYATLARIDAN JABRLANGANLARNING
VIKTIMOLOGIK XUSUSIYATLARI VA ULARNI HIMOYA QILISHNING
KRIMINOLOGIK KONSEPSIYASI**

Niyazmetov Ikram Masharipovich

Mustaqil izlanuvchi, O'zbekiston Respublikasi

Kriminologiya tadqiqot instituti

O'zbekiston Respublikasi

Annotatsiya

Mazkur tezisdan transport jinoyatlaridan jabrlangan shaxslarning viktimologik xususiyatlari, ularning jinoyatga duchor bo'lish ehtimolini oshiruvchi omillar hamda jabrlanuvchilarni himoya qilishning kriminologik mexanizmlari tahlil qilinadi. Transport jinoyatlarida jabrlanuvchining yoshi, ijtimoiy holati, transportdan foydalanish xususiyati va muayyan vaziyatdagi xulq-atvori viktimizatsiya darajasiga ta'sir qiluvchi omillar sifatida ko'rib chiqiladi. Jabrlanuvchini himoya qilishda individual, hududiy va institutsional profilaktika choralarining uyg'unligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: transport jinoyati, jabrlanuvchi, viktimologiya, viktimizatsiya, kriminologik profilaktika, jabrlanuvchini himoya qilish, transport xavfsizligi.

Kirish

Transport jinoyatlarining oqibatlarini faqat jinoyatchiga nisbatan huquqiy chora qo'llash bilan bartaraf etilmaydi. Jinoyatdan zarar ko'rgan shaxsning huquqlari, xavfsizligi va keyingi ijtimoiy holatini tiklash ham jinoyatchilikka qarshi siyosatning muhim

yo‘nalishidir. Shu sababli transport jinoyatlarida jabrlanuvchining viktimologik holatini o‘rganish jinoyatlarning oldini olish bilan bir qatorda, jabrlangan shaxslarni samarali himoya qilish imkonini beradi.

Asosiy qism

Transport jinoyatlaridan jabrlanuvchilarning viktimologik xususiyatlari jinoyatning turi va sodir etilish sharoitiga qarab farqlanadi. Piyodalar, yo‘lovchilar, haydovchilar, velosipedchilar va transport vositalari egalari turli darajadagi viktimologik xavfga ega bo‘lishi mumkin. Ayniqsa, yo‘l harakati qoidalariga rioya qilinmasligi, xavfsizlik vositalaridan foydalanmaslik, xavfli hududlarda ehtiyotsiz harakatlanish kabi holatlar ayrim vaziyatlarda viktimizatsiya ehtimolini oshirishi mumkin. Biroq jabrlanuvchining muayyan xatti-harakatini jinoyatning sababi sifatida baholash noto‘g‘ri. Viktimologik tahlilning asosiy vazifasi jabrlanuvchini ayblash emas, balki xavfli vaziyatlarni aniqlash va kelgusidagi viktimizatsiyani kamaytirishdan iborat. Shu nuqtayi nazardan, transport jinoyatlaridan jabrlanish ehtimolini oshiruvchi hudud, vaqt, transport turi va vaziyat omillarini aniqlash muhimdir. Jabrlanuvchilarni himoya qilishning kriminologik konsepsiyasi uch asosiy yo‘nalishga tayanishi mumkin: birlamchi profilaktika, individual himoya va jinoyatdan keyingi qo‘llab-quvvatlash. Birlamchi profilaktika transport xavfsizligini oshirish va xavfli vaziyatlarni kamaytirishga qaratiladi. Individual himoya yuqori xavf guruhiga mansub shaxslar bilan profilaktik ishlashni nazarda tutadi. Jinoyatdan keyingi qo‘llab-quvvatlash esa jabrlanuvchining huquqiy, psixologik va ijtimoiy ehtiyojlarini ta‘minlashni o‘z ichiga oladi.

Muhokama

Viktimologik profilaktikaning muhim jihati jabrlanuvchini faqat jinoyatdan keyin himoya qilish bilan cheklanmaslikdir. Transport jinoyatlari ko‘p hollarda muayyan hudud va vaziyatlarda takrorlanishi sababli xavf xaritalarini shakllantirish, xavfli yo‘l uchastkalarini aniqlash va aholiga individual xavfsizlik tavsiyalarini yetkazish samarali vosita bo‘lishi mumkin. Shuningdek, transport jinoyatlaridan jabrlangan shaxslar haqidagi ma’lumotlarni tahlil qilish jinoyatchilik profilini aniqlashga yordam beradi. “Jabrlanuvchi – jinoyatchi – hudud – vaqt – vaziyat” bog‘liqligini o‘rganish orqali kelgusidagi viktimizatsiya xavfini prognozlash imkoniyati paydo bo‘ladi.

Xulosa

Transport jinoyatlaridan jabrlanganlarning viktimologik xususiyatlarini o‘rganish jinoyatchilikning oldini olishning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Jabrlanuvchini himoya qilish jinoyatdan keyingi huquqiy yordam bilangina cheklanmasdan, viktimizatsiya xavfini oldindan aniqlash va kamaytirishga qaratilishi lozim. Buning uchun xavf guruhlarini aniqlash, hududiy viktimologik monitoringni yo‘lga qo‘yish va jabrlanuvchilarga huquqiy hamda ijtimoiy yordam mexanizmlarini takomillashtirish zarur. Natijada “aniqlash – baholash – oldini olish – himoya – tiklash” tamoyiliga asoslangan kompleks viktimologik konsepsiya transport jinoyatlaridan jabrlanuvchilarni himoya qilish samaradorligini oshirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dolgova, A. I. (Ed.). (2010). Kriminologiya. Moskva: Norma.
2. Antonyan, Yu. M. (2015). Kriminologiya. Moskva: Norma.
3. Ismailov, I. I., & Abdurasulova, Q. R. (2012). Kriminologiya. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi.

4. United Nations Office on Drugs and Crime. (2010). Handbook on the crime prevention guidelines: Making them work. United Nations.
5. Walklate, S. (2011). Handbook of victims and victimology. Willan Publishing.